Ο ΔΗΜΟΦΩΝ

ιούλιος-αύγουστος 2014

έτος 15ο
αρ. τεύχους 69
δίμηνη έκδοση
διανέμεται δωρεάν
ISSN: 1109-2653
ISSN (Online): 2241-4037

ΚΩΔΙΚΟΣ : 6325

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΑΧ. ΓΡΑΦΕΙΟ ΜΑΝΔΡΑΣ

ΕΛΤΑ

ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 506/2001 ΤΑΧ. ΜΑΝΔΡΑΣ

28ης Οκτωβρίου 3, 196 00 - Μάνδρα Αττικής
www.dimofon.gr

Ο ΔΗΜΟΦΩΝ

Κοινωνία & άλλα από τον gerasimo-memoryland , σελ. 2

Βιογραφία από την οικογένεια Καλομενίδη, σελ. 3-5

Ιστορία & πολιτισμός από τον Στέλιο Μουζάκη, σελ. 6-7

Παιδική Λογοτεχνία από την Ελένη Α. Ηλία, σελ. 8-9

Ιστορικά δρώμενα από τον Σ.ΓΛ., σελ. 10-12

Ο ΔΗΜΟΦΩΝ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ
Σύλλογος Ποιοτικής & Πολιτιστικής Αναβάθμισης Δυτικής Αττικής "Ο ΔΗΜΟΦΩΝ"
ΕΚΔΟΤΗΣ
Παναγιώτης Δημητρούλης
(Κιν.: 6977.781.753)
ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ΜΕΛΩΝ/ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ
Κοροπούλης Βασίλης
Κοροβέση Ελένη
Παπαϊωάννου Παναγιώτης
ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑΣ
Λαϊνάς Παναγιώτης -
Μποχάρτζας Γεώργιος
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
Κωνσταντίνα Πέππα
Τηλ./Fax: 210.55.58.291

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ
Μήτσιου - Τσιάμη Κατερίνα
Πτυχ. Τεχνολόγος Γραφικών Τεχνών

Ταχυδρομική Διεύθυνση
28ης Οκτωβρίου 3, 196 00
Μάνδρα Αττικής
Τηλ.: 210.55.56.507
www.dimofon.gr
e-mail: info@dimofon.gr

ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
Αριθ. Λογ/σμού
5170039501733

Ετήσια Συνδρομή Μελών
Ιδιώτες: 10 Ευρώ
Οργανισμοί / Εταιρείες: 25 Ευρώ

Τα επώνυμα άρθρα εκφράζουν τις απόψεις εκείνων που τα υπογράφουν. Επιτρέπεται η τμηματική ή ολική αναδημοσίευση άρθρων, υπό την προϋπόθεση ότι θα αναγράφεται η πηγή τους. Η ύλη για το τεύχος "έκλεισε" στις 22/08/2014

Παρακαλούμε να στέλνετε το αντίγραφο της κατάθεσης στο fax του Συλλόγου ή ταχυδρομικώς για ενημέρωση). Ο "ΔΗΜΟΦΩΝ" ανταλάσσεται με όλα τα έντυπα πολιτισμικού περιεχομένου.

Η συκιά

Κάτω από τη σχεδόν εκατονταετή συκιά. Ήρθε μαζί με τον προπάππου τον δάσκαλο, την προγιαγιά και τη γιαγιά από τα απέναντι παράλια, μ' εκείνη την μεγάλη ανθρώπινη πλημμυρίδα του '22. Μάλλον μαζί δεν ήρθε αλλά φυτεύτηκε, μετά από πολύ λίγο, στον κήπο του μικρού πέτρινου σπιτιού, του μετέπειτα «εξοχικού» κάπου στην Εύβοια, στο μέρος που ξεβράστηκαν, για να το κάνουν πατρίδα. Μανία που την είχαν, να φυτεύουν αυτοί οι άνθρωποι! Γέμισαν τον κήπο δέντρα: λεμονιές, συκιές, πορτοκαλιές, μανταρινιές, νεραντζιές, μια ελιά, μια βερικοκιά, ροδιά, χώρια οι τριανταφυλλιές που πάνε χρόνια, τώρα, που σταμάτησαν να μπουμπουκιάζουν. Σαν για να ριζώσουν οι ίδιοι, έσκαβαν τα χώματα κι έριχναν το σπόρο τους.

Που να φαντάζονταν, ότι κοντά ενενήντα και βάλε χρόνια μετά κάτω από τη μεγάλη τη συκιά που σαν κάνει Αύγουστο ακόμα χαρίζει, γεμάτη γλύκα, τα σύκα της, θα ξεφύτρωνε ένας περίεργος απόγονος. Που σε τίποτα δε χρησιμεύει, παρά μοναχά δανείζεται wi-fi από τη γειτόνισσα, μια μάντρα απόσταση, και κάθεται με ένα μίνι λάπτοπ σε ένα πλαστικό πτυσσόμενο τραπεζάκι που αρνείται να στεριώσει καλά πάνω στο χώμα. Και εδώ που τα λέμε, με το δίκιο του. «Μα δεν είναι γι' αυτές τις δουλειές ο κήπος, παιδάκι μου» θα 'λεγε η γιαγιά και θα 'πιανε με την τσουγκράνα να μαζέψει τα πεσμένα σύκα και να ισιώσει, να στρώσει τα τούβλινα μονοπατάκια που πήγαιναν φιδωτά στο κάθε δέντρο, για να κάνουν έναν κύκλο γύρω του που γέμιζε νερά σαν ερχόταν η ώρα του ποτίσματος.

Η γιαγιά όμως, δεν είναι πια εδώ. Πάνε πάνω από είκοσι χρόνια που λείπει από τον κήπο. Τα τουβλάκια, όσα έμειναν από δαύτα, ατάκτως ερριμμένα κάτω από τη μεγάλη συκιά, σαν για να βρουν εκεί ένα τελευταίο καταφύγιο, πριν την οριστική εξαφάνιση. Η ίδια η συκιά χρόνο με το χρόνο όλο και χαμηλώνει, σαν κάτι να ψάχνει, ανήσυχη. Ίσως να βλέπει τον κήπο ασκούπιστο, ασυγύριστο, εν τη απουσία της γιαγιάς και να απορεί, τι να συνέβη.

● gerasimos-memoryland
http://gerasimos-memoryland.blogspot.gr

Βαγγέλης Π. Λιάπης, Εκατό χρόνια από τη γέννηση του

1914, 14 Αυγούστου: Γεννιέται στην **Ελευσίνα** ο **Βαγγέλης Λιάπης**, ο δεύτερος γιος της οικογένειας του *Παναγιώτη Ευαγγέλου Λιάπη* (1878-1967), ο οποίος είχε βγάλει το πρώτο Γυμνάσιο Αθηνών στην Πλάκα και πήρε μέρος στους Βαλκανικούς Πολέμους, όπου κρατούσε, σαν ημερολόγιο, γεγονότα, περιστατικά και περιγραφές όλων των μαχών στις οποίες πήρε μέρος. Μητέρα του ήταν η *Γεωργία Παναγή Λιάσκου* (1890-1928). Η πρωτότοκη αδελφή του *Ειρήνη* γεννήθηκε το 1912. Η *Ελένη* γεννήθηκε το 1916 και τελευταίος ήταν ο *Ντίνος* (1922-1987).

1917: Γεννιέται η μέλλουσα σύζυγός του **Κατίνα** (1917-1991), κόρη του *Ιωάννη Τσόκα* και της *Κωνσταντίνας Χαράλαμπου Τσάμου*.

1919: Η καρδιά του έρχεται απέναντι σε καταστάσεις που χάραξαν μέσα του την αγάπη της ζωής του, την Ελευσίνα. Παρακολουθεί τα μαθήματά του στο Δημοτικό Σχολείο, που έσπειρε εντός του την έφεση να μαθαίνει, να ακούει με υπομονή και λαχτάρα και να γράφει ό,τι ζει. Ζει μέσα σε μια οικογένεια, όπου και οι δύο γονείς του κάνουν ό,τι μπορούν για να μεγαλώσουν με αξιοπρέπεια την πολυμελή οικογένειά τους. Ο αγαπημένος του παππούς κυριαρχεί σαν προσωπικότητα και είναι εκείνος που επιμένει περισσότερο να συνεχίσει τις σπουδές του και να διευρύνει τους ορίζοντές του. Η υπόλοιπη ζωή του κινείται ανάμεσα σε ιστορίες που από μικρός παρακολουθεί ανάμεσα στα πόδια της γιαγιάς του και των άλλων γιαγιάδων, όταν μαζεύονται και πλέκουν, γελούν, χορεύουν και γλεντούν, κλαίνε και πενθούν, παντρεύονται και γεννούν, ζουν δηλαδή σε μια παράδοση που οι γιαγιάδες των γιαγιάδων τους έχουν μάθει από τις γιαγιάδες των γιαγιάδων τους, από την αρχαία εποχή.

1924: Γίνεται παπαδάκι στον Αϊ-Γιώργη και παρακολουθεί με σεβασμό τα συμβαίνοντα, καθώς μπαίνει στα λόγια της εκκλησίας, ενώ βιώνει και τα παραδοσιακά κοινωνικά έθιμα του Κουντουριώτικου τρόπου ζωής στην Ελευσίνα.

1925: Πηγαίνει στην πρώτη τάξη στο τριτάξιο Ελληνικό Σχολείο στην άνω Ελευσίνα. Κατόπιν εξετάσεων παρακολουθεί το Γυμνάσιο στα Μέγαρα. Στη δεύτερη τάξη γίνεται πρόεδρος της τάξης. Δεν αφήνει την αγάπη του προς την εκκλησία.

1928: Χάνει τον παππού του από την πλευρά της μητέρας του, *Παναγή Λιάσκο*.

1932: Εισάγεται στη Νομική. Τα χρόνια του εκεί ήταν μια εναλλαγή ανάμεσα στην παρακολούθηση σεμιναρίων στο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο (τμήματα Ψυχολογίας, Κοινωνιολογίας, Παιδαγωγικής και Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Φιλοσοφίας) και Σχολών ανοικτής διδασκαλίας στη Λαογραφία και την έρευνα, δίνοντάς του εφόδια και ενισχύσεις γι' αυτό που μέσα του ήταν ριζωμένο, την αγάπη για τον τόπο του και τους ανθρώπους του.

1937: Πρώτη Απριλίου. Γράφεται στους καταλόγους των μαθητών της σχολής Αυτοπροστασίας, από την Εθνική Ένωση Αεροχημικής προστασίας του Εθνικού πανεπιστημίου.

1938: Οκτώβριος. Στρατεύεται με την ειδικότητα του Γραφέα.Ήταν της κλάσεως του 1935.

1940: Απρίλιος. Απολύεται. Τέσσερις μήνες αργότερα, με ατομική πρόσκληση, το κάλεσμα του πολέμου χαράζει μέσα του την Αντίσταση.

1941: Το 3° Γραφείο του Φρουραρχείο Αθηνών, ήδη από την 1η Ιανουαρίου, του υπογράφει Φύλλο ελεύθερης κυκλοφορίας για όλο το εικοσιτετράωρο, λόγω της υπηρεσίας που εκτελεί.

1942: Χειμώνας. Κρατάει σημειώσεις για το θεατρικό έργο «Δήμητρα», που θα εκδώσει πολύ αργότερα, το 1995.

1945: Αμέσως με τη λήξη του πολέμου, παίρνει το πτυχίο της Νομικής από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, στις 19 Νοεμβρίου.

1946: Στις 15 Ιανουαρίου γίνεται ένα από τα πρώτα μέλη του «Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών», με αριθμό δελτίου ταυτότητας 69 και αριθμό μητρώου 2145 . Από τις 3 Μαρτίου αρχίζει να εργάζεται στο δικηγορικό γραφείο του στη Χρήστου Λαδά, μέχρι την 1η Μαΐου 1948, ημέρα που δολοφόνησαν τον τότε υπουργού Δικαιοσύνης Χ. Λ..

1947: Την Κυριακή 20 Απριλίου παντρεύεται την *Κατίνα Ιωάννου Τσόκα*. Την **Κατίνα του**.

1950: Γεννιέται η κόρη του *Γεωργία*.

1951: Γεννιέται η κόρη του *Κωνσταντίνα*.

Οι επόμενες δύο δεκαετίες είναι αφιερωμένες και μοιρασμένες στην οικογένειά του και την εργασία του. Συνεχίζει τις σπουδές του στο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο «Αθήναιον», παρακολουθώντας μαθήματα Ψυχολογίας, Φιλοσοφίας, Ρητορικής και Λογοτεχνίας. Εκείνο που δεν του λείπει ποτέ είναι η λαχτάρα για την περιπέτεια της ζωής, που έμφυτη αναβλύζει από μέσα του. Αναλαμβάνει με το δικηγορικό του γραφείο πολλές περιπτώσεις συμπολιτών του, μαθαίνοντας έτσι τις οικογένειες πώς είναι σαν δένδρα μπλεγμένα στους αιώνες. Βρίσκεται μπροστά σε υποθέσεις που συγκλόνισαν τον τόπο. Υποστηρίζει το δίκιο για πολλούς Αρβανίτες και ανταλλάσσει μαζί τους παραστάσεις.

Κρατώντας πάντα ημερολόγια, φωτογραφίες, ανθολόγια, μαθαίνουμε πως με τον Ορειβατικό Σύλλογο άλλοτε βρίσκεται στην Κέρκυρα, άλλοτε στους Δελφούς, στον Ελικώνα, στον Κιθαιρώνα, στο Λιδορίκι, στον Άγιο Ιερόθεο, στο Πόρτο Γερμενό.

1954: Πρωτομαγιά. Ο Πολεμικός Ναύσταθμος διαθέτει καράβι, μετά από προσπάθειές του, για θαλάσσια εκδρομή με τη Νυχτερινή Τεχνική Σχολή «ΚΕΛΕΟΣ» του Δήμου Ελευσίνας, που λειτουργούσε το απόγευμα στο Πρώτο Δημοτικό Σχολείο και χρησιμοποιούσαν επίσης δύο αίθουσες του υπογείου για εργαστήρια.

Χάρη στη βοήθεια και συμπαράσταση του φίλου του φωτογράφου Βαγγέλη Τσάκου (πολλοί θα θυμούνται εκθέσεις φωτογραφιών του στην Ελευσίνα), κάνουν επισκέψεις σε πολλά βουνά της Ελλάδας.

1956: Στα Μετέωρα.

1961: Στα Γεράνια, τον Μάρτιο. Με παρέα, ορειβασία στο Άστρος.

1962: Στις 20 Μαΐου γίνεται ο πρώτος πρόεδρος του Ορειβατικού Συλλόγου Ελευσίνας.

1963: Με μεγάλη παρέα στην Άρτα.

1964: Με τον Σύλλογο εγκαινιάζουν το καταφύγιο "Λαόλιας" στις Σέρρες.

1966: Την 1η Μαΐου παραδίδει τη σκυτάλη του προεδρείου του Ορειβατικού Συλλόγου Ελευσίνας στον Βαγγέλη Τσάκο. Τον Αύγουστο βρίσκονται στον Όλυμπο.

από την οικογένεια Καλομενίδη

1967: Φεύγει από τη ζωή ο πατέρας του, *Παναγιώτης*.

1968: Χάνει και την πολυαγαπημένη του μητέρα, *Γεωργία*. Ωστόσο, δεν παραλείπει τα κοινά, συμμετέχει σε ό,τι του έχει ζητηθεί από τον Δήμο, καταθέτει προτάσεις του για διάφορα θέματα στο Δήμο Ελευσίνας, συμπαρίσταται στους φοιτητές, όταν τον χρειάζονται σε νομικά θέματα.

1974: Στις 28 Ιανουαρίου δίνει διάλεξη που διοργανώνει ο Σύλλογος Φοιτητών Ελευσίνας σε αίθουσα του Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου, με θέμα την Ελευσινιακή λατρεία. Οι εύστοχες, κατανοητές και συγκεκριμένες σκέψεις του ενθουσιάζουν το πολυπληθές ακροατήριο.

Καταγράφει πάντοτε περιστατικά που τον ενδιαφέρουν με μολύβι και χαρτί, με κασετόφωνο. Κρατάει αποκόμματα από εφημερίδες, άρθρα, φωτογραφίες και ό,τι μπορεί να βάλει ο νους για ό,τι έχει σχέση με τη λαογραφία, που τον κρατάει συγκεντρωμένο στην παράδοση.

1975: Σε ηλικία εξήντα ενός ετών τα άρθρα του δεν λείπουν από τις τοπικές εφημερίδες. Γράφει σε στήλη που βρήκε από τον πατέρα του στην εφημερίδα «Το Θάρρος», με τίτλο «Το ημερολόγιο ενός παλαιού» για θέματα λαογραφίας. Η συνεργασία του με τον Δήμο είναι συχνή, ποτέ δεν ζητάει αμοιβή, αλλά ασταμάτητα προσφέρεται οικειοθελώς, και πριν ακόμη του ζητηθεί. Αποφασίζει να εκδώσει δύο βιβλία του: **Ελευσίνα (Αρχαία εποχή). Αντίσταση Ελευσίνα 1941+1944**.

1976: Με άρθρα και ποιήματα του από τα πρώτα κιόλας τεύχη συμμετέχει στην προσπάθεια του Γιώργου Μαρούγκα και του περιοδικού «Διάλογοι». Η κόρη του *Γεωργία* παντρεύεται τον καθηγητή *Δημήτριο Αυγέρη*.

1977: Γεννιέται ο μοναδικός εγγονός του, *Φώτης*.

1978: Αλληλογραφεί με Συνδέσμους στην Αλβανία για κοινά ενδιαφέροντα που αφορούν την παράδοση. Παντρεύεται η δευτερότοκη κόρη του *Κωνσταντίνα* τον πολιτικό μηχανικό *Αλέξανδρο Γεωργόπουλο*.

1979: Στις 11 Ιανουαρίου δίνει διάλεξη σε αίθουσα της Αρχαιολογικής Εταιρίας με θέμα «Η Αλβανία σήμερα», παρουσία του πρέσβη και παραγόντων της πρεσβείας. Εκεί αναπτύσσει τις εντυπώσεις του από τη γειτονική χώρα, την οποία έχει επισκεφτεί μετά από πρόσκληση, όπου ξεναγήθηκε σε διάφορες πόλεις.

1980: Συνεργάζεται με τον Δήμο Ελευσίνας σε δεκάδες περιπτώσεις για νομικά ζητήματα, μια προσφορά του που δεν σταμάτησε να κάνει ποτέ στη ζωή του. Συντάσσει άρθρα για τον γάμο, για το αρβανίτικο μοιρολόγι, για τις κουντουριώτικες συνήθειες, τα οποία δημοσιεύονται σε τακτική βάση σε εφημερίδες και σε περιοδικά στην Ελευσίνα, τη Μάντρα, τη Μαγούλα, τον Ασπρόπυργο, τα Καλύβια στα Μεσόγεια, τη Βοβούσα στα Ιωάννινα τα τελευταία χρόνια. Συντηρεί μεθοδικά το Αρβανίτικο στοιχείο, όπου κι αν βρίσκεται αυτό. Εκδίδει το επόμενο βιβλίο: **Αρβανίτικος γάμος (ο Κουντουριώτικος)**.

1985: Αλληλογραφεί με τη Νομαρχία Δυτικής Αττικής στο Αιγάλεω για ζητήματα σε σχέση με χάρτες της περιοχής που τον απασχολούν. Συνεχίζει τη συνεργασία του με τις εκδόσεις «Δωδώνη» και κυκλοφορεί το επόμενο βιβλίο του: **Αρβανίτικο μοιρολόγι**.

1987: Κατόπιν αλλεπάλληλων τηλεφωνημάτων και αλληλογραφίας, ταξιδεύει διαμέσου της πρεσβείας της Αλβανίας στο εσωτερικό της χώρας, για να έρθει σε επαφή με Αλβανούς γλωσσολόγους και λαογράφους σχετικά με αρβανίτικα τραγούδια που μελετούσε. Φεύγει από τη ζωή ο μικρότερος αδελφός του *Ντίνος*. Γίνεται μέλος στο ΚΑΠΗ Μάνδρας. Εκδίδει το βιβλίο: **Ο χορός στους Κουντουριώτες**.

1988: Στις 23 Φεβρουαρίου γίνεται μέλος του Β΄ ΚΑΠΗ Δήμου Ελευσίνας. Οι εκδόσεις "Δωδώνη" επανεκδίδουν το βιβλίο του "Αρβανίτικος γάμος". Τον Σεπτέμβριο παίρνει μέρος στη δεύτερη διεθνή συνάντηση *"Le minoranze etniche e linguistiche"* («Οι εθνικές και γλωσσικές μειονότητες») στο Παλέρμο της Ιταλίας με θέμα *"The significance of hand holding in the Koundouriote dances"* («Η σημασία της αγκαλιάς στους Κουντουριώτικους χορούς»). Κυκλοφορεί το έκτο του βιβλίο: **Αρβανίτικα ζακόνια (Νοοτροπίες)**.

1989: Διατηρεί στήλη με υπογραφή *Ελευσινιώτης* στην εφημερίδα «Η Πόλη» με τίτλο «Ιστορικά Ελευσινιακά σημειώματα». Φτάνει τα είκοσι άρθρα. Επιμελείται και εκδίδει το βιβλίο: **Τα παραμύθια**.

1991: Χάνει την πολυαγαπημένη γυναίκα του και σύντροφο της ζωής του, ***Κατίνα***, κάτι που τον πληγώνει βαθιά.

1992: Τον Σεπτέμβριο συμμετέχει στο δεύτερο Συμπόσιο Ιστορίας και Λαογραφίας Βόρειας-Δυτικής Αττικής, με θέμα ***"Παράλληλες αξίες και θέσεις μεταξύ της αρχαίας Ελευσινιακής λατρείας και των Κουντουριώτικων δοξασιών"***.

1993: Άρθρα του δημοσιεύονται στο διμηνιαίο περιοδικό του Αρβανίτικου συνδέσμου Ελλάδας «Μπέσα». Εκδίδει το όγδοο βιβλίο του: **Η Ελευσίνα στα νεότερα χρόνια (Ανθρωπολογικά, κοινωνιολογικά, ιστορικά, πολιτιστικά στοιχεία)**.

1995: Στις 16 Οκτωβρίου παίρνει από το χέρι του προέδρου της Δημοκρατίας της Αλβανίας το παράσημο "Naim Frasheri" Α΄ τάξεως για τη συμβολή του στην ανάπτυξη των Αλβανολογικών Μελετών. Ταξιδεύει για έρευνα στην Πύλο. Με ομάδα ηλικιωμένων από το ΚΑΠΗ Ελευσίνας εκδίδει το περιοδικό «Αισιοδοξία» (35 τεύχη). Είναι τακτικός συνεργάτης στο επίσημο όργανο του Ινστιτούτου της Λαογραφίας της Ακαδημίας Επιστημών της Αλβανίας "KULTURA POPULLORE." Εκδίδει 3 ακόμη βιβλία: **Δήμητρα (Θεατρικό έργο σε πέντε πράξεις). Λαϊκή παράδοση το παραμύθι στη Βορειοδυτική Αττική (Κουντουριώτικη). Παλιά παιδικά παιχνίδια**.

1996: Την Τετάρτη 31 Ιανουαρίου το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών οργανώνει στο Ωδείο Ελευσίνας παρουσίαση του βιβλίου του «Λαϊκή παράδοση. Το παραμύθι στη Β.Δ. Αττική». Την παρουσίαση του συγγραφέα και του βιβλίου κάνουν ο φιλόλογος και ψυχολόγος *Μιχάλης Λεβέντης* και η συγγραφέας *Κατερίνα Μουρίκη*. Αποσπάσματα από το βιβλίο διαβάζει ο Παναγιώτης Βασιλείου. Ακολουθεί ομιλία και ελεύθερη συζήτηση του κοινού με τους ομιλητές.

Είναι τακτικός συνεργάτης-αρθρογράφος του λαογραφικού περιοδικού της Καλαβρίας LIDJA. Συνεχίζει να ζωγραφίζει, όπως και παλιά, με χρώματα. Ήδη έχει σχεδιάσει κεντήματα και διακοσμητικά στοιχεία σε πολλά του βιβλία.

1997: Στις 28,29,30 και 31 Μαΐου λαμβάνει μέρος στο Ζ΄ Συμπόσιο Ιστορίας και Λαογραφίας Αττικής, στη Ελευσίνα, με θέμα ***"Ο κοινωνικός βίος των Κουντουριωτών"***. Τον Αύγουστο πηγαίνει με εκλεκτή παρέα στην Κόνιτσα για δεύτερη φορά προς αναζήτηση στοιχείων για το βιβλίο του Μητροπολίτη *Χριστοφόρου Χατζή*. Πηγαίνει στη Ζήρεια, σε μια σύναξη ποιητών από όλη την Ελλάδα. Την 1η Ιουλίου ο Δήμος Ελευσίνας του απονέμει πλακέτα «τιμής ένεκεν» για τη συμμετοχή του στο Ζ΄ Συμπόσιο Ιστορίας και Λαογραφίας Αττικής. Εκδίδει μια νέα σειρά βιβλίων, την οποία ονομάζει ***"Μικρή βιβλιοθήκη"***. Στις 8 Σεπτεμβρίου, με την υπ' αρ. 227/97 πράξη του Δημοτικού Συμβουλίου, ο Δήμος Ελευσίνας αποφασίζει να του αποδώσει τιμές που ποτέ δεν αποδόθηκαν μέχρι σήμερα. Η Ακαδημία Επιστημών της Αλβανίας των ανακηρύσσει Διδάκτορα τιμής ένεκεν. Στις 23 Δεκεμβρίου η Αλβανική εφημερίδα των Τιράνων «Koha Jona» («Η εποχή μας») φιλοξενεί άρθρο του με τίτλο «Αρβανίτες σε όψη

αναγέννησης». Η Ακαδημία Επιστημών Αλβανίας του απονέμει τον μεγάλο τίτλο "Doctor honoris causa", για τη μελέτη της Αρβανίτικης παράδοσης. Στην εφημερίδα «Δυτικά Νέα» κρατάει τη «Στήλη του Αρβανίτη», αλλά και σε άλλες τοπικές εφημερίδες δημοσιεύει άρθρα του. Εκδίδει 4 βιβλία: **Παλιές εικόνες. Η Ελευσίνα στα νεότερα χρόνια (Συμπληρωματικά στοιχεία). Παραινέσεις. Το σχολείο μου**.

1998: Τον Μάιο ταξιδεύει με φίλους στη Κοντοβάζαινα Αρκαδίας, ψάχνοντας να συλλέξει στοιχεία για την Ελευσίνα της Πελοποννήσου. Η ποιητική ανθολογία «Φιλολογική Πρωτοχρονιά» περιλαμβάνει άρθρο του με τίτλο «Το έθιμο της γλάστρας *(αμιγής Κουντουριώτικη συνήθεια)».* Στις 11 Σεπτεμβρίου εμφανίζει το χορόδραμα σε 3 πράξεις «Θριάσιο - Ιούνιος 1937» για την Καλλιτεχνική Ομάδα Ελευσίνας, το οποίο παρουσιάζουν σε κοινό. Συνεργάζεται με τον Δήμο και τη Νομαρχία για θέματα που τον απασχολούν. Άρθρα του σε εφημερίδες της Δυτικής Αττικής εμφανίζουν λαογραφικά στοιχεία από τις έρευνές του στον Κουντουριώτικο και Αρβανίτικο βίο. Εκδίδει 3 βιβλία: **Λαϊκά έθιμα και δοξασίες στην Ελευσίνα. Θριάσιο. Λουλέτ ε βασιλικόι (Το Κουντουριώτικο ερωτικό τραγούδι)**.

1999: Πάει με συνοδοιπόρους συλλέκτες φίλους που αγαπούν την Ελευσίνα στη Σαντορίνη, ερευνώντας για την Αρχαία Ελευσίνα. Για τρίτη χρονιά στη Ζήρεια, στη βορινή Κορινθία, συμμετέχει σε βραδιές ποίησης κάτω από το Αυγουστιάτικο φεγγάρι. Στο Λέπρεο Ηλίας συμμετέχει σε ομιλία με θέμα «Θεά Δήμητρα και Λέπρεο». Εκδίδει 3 ακόμη βιβλία: **Μαγούλα Έτσι γεννήθηκε και ξεκίνησε (Ιστορικά, ανθρωπολογικά, κοινωνιολογικά δεδομένα). Ελευσινιακοί χοροί διαμέσου των αιώνων (Η΄ Συμπόσιο Ιστορίας-Λαογραφίας Αττικής). Αντιγόνη (Η αντάρτισσα των ιδεών).**

2000: Άρθρα και παρουσιάσεις των βιβλίων του σε εβδομαδιαία σχεδόν βάση. Ανοιχτές δημοσιεύσεις - προσκλήσεις για συμμετοχή του σε εκδηλώσεις τοπικών Σωματείων. Η συμμετοχή του στα κοινά δεν σταματά. Εκδίδει 4 βιβλία: **Το χρέος. Σεξουαλική Λαογραφία (Ερευνα στους Αρβανίτες). Ταβέρνες (Περασμένα και αξέχαστα). Συνοικίες και γειτονιές της Ελευσίνας**.

2001: Ανάμεσα σ' ένα κύκλο φίλων του, συλλεκτών και ερασιτών της Ελευσίνας. Κυκλοφορεί το έργο του «Το έθιμο της γλάστρας». Ξεκινά τη συνεργασία του με την εφημερίδα «Δια ταύτα» με σειρά από άρθρα με τίτλο «Ονοματοθεσίες της Ελευσίνας» Ακολουθεί ένα ακόμη βιβλίο: **Αντίσταση 1940-1944 (τεύχος δεύτερο)**.

2002: Την Τετάρτη 25 Σεπτεμβρίου στο Πολιτιστικό Κέντρο του Δήμου παρουσιάζεται το βιβλίο του «Παραδοσιακός κοινωνικός βίος: Ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά». Για το βιβλίο μιλάει ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών *Βασίλης Σφυρόερας*, για τον συγγραφέα και το έργο του η συγγραφέας *Κατερίνα Μουρίκη*. Ακολουθεί συζήτηση του συγγραφέα με τους παρευρισκομένους εφημερίδα «Ελεύθερο βήμα» φιλοξενεί άρθρα του με θέματα λαογραφίας και τοπικής αυτοδιοίκησης. Κυκλοφορεί τα επόμενα 3 βιβλία: **Πνευματική πορεία της Ελευσίνας. Η ιερότητα της παραδοσιακής φορεσιάς (Στη Βορειοδυτική Αττική). Παραδοσιακός κοινωνικός βίος (Ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά)**.

2003: Γράφει και δημοσιεύει, τα διηγήματα «Ένα κλαδάκι βασιλικός» και «Όλα έχουν ένα τέλος».

26 Νοεμβρίου παραλαμβάνει από την πρόεδρο του Λαογραφικού συλλόγου Ελευσίνας «Το Αδράχτι» Έλη Λάσκου Κωνσταντοπούλου σε εκδήλωση προς τιμή του, τιμητική πλακέτα για την προσφορά του στο σύλλογο. Κυκλοφορεί 2 βιβλία: Χριστοφόρος Χατζής. Μπαίτη (Άγγελος εξ ουρανού).

2004: Δεν σταματά να αρθρογραφεί με λαογραφικά θέματα στο 3μηνιαίο περιοδικό «Τα Κούντουρα». Κυκλοφορεί το «Χρονικό της επαγγελματικής Ένωσης Ελευσίνας 1927-1945». Στις 5 Σεπτεμβρίου βρίσκεται σε βραδιά ποίησης στον Σκίνο, μαζί με φίλους συγγραφείς και δημοσιογράφους. Ο αειθαλής γέροντας εκδίδει το βιβλίο του: **Οδοιπορικό στην Ελευσίνα**.

2005: Γράφει το θεατρικό έργο «Άγαμος μητέρα» (Η μεγάλη μάνα). Άρθρα του με θέματα λαογραφίας και παράδοσης, δημοσιεύονται σε όλες τις εφημερίδες του Θριασίου. Συνεργάζεται με άρθρα του με τις εφημερίδες: Επικαιρότητα, Θριάσιο, Ο Τρουπίτης, Δια ταύτα και άλλες. Εκδίδει 2 βιβλία: **Ελευσινιακά θετρικά δρώμενα. Η διοικητική πορεία της Ελευσίνας (1835-2000) Ιστορικά, ανθρωπολογικά και κοινωνιολογικά στοιχεία**.

2006: Στις 11 Φεβρουαρίου βρίσκεται με φίλους στο πανηγύρι του Αγίου Βλασίου στο Καμάρι. Την Κυριακή 5 Μαρτίου, στο παραδοσιακό γλέντι του καρναβαλιού της Μαγούλας, παίζονται θεατρικά δρώμενα γραμμένα από τον ίδιο, που καταλήγουν σε χορούς από την ομάδα του Πολιτιστικού Συλλόγου της κοινότητας. Στις 19 Μαρτίου παρουσιάζει στην αίθουσα του ΚΑΠΗ Δήμου Μάνδρας την έκδοση που έκανε ο Μορφωτικός Προοδευτικός Σύλλογος "Τα Κούντουρα" του βιβλίου «Λεύκωμα πεσόντων αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης», που έγραψε ο συγγραφέας και φίλος του *Νίκος Κόλλιας*. Στις 14 Ιουνίου γίνεται στην αίθουσα συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου Ελευσίνας τιμητική εκδήλωση και παρουσίαση του βιβλίου «Η διοικητική πορεία της Ελευσίνας 1835-2000»: μια λαμπρή τελετή με μεγάλη υποδοχή από τους Ελευσίνιους. Συντονιστής είναι ο πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου Ελευσίνας *Παναγιώτης Λινάρδος* και ομιλητές ο δήμαρχος Ελευσίνας *Γιώργος Αμπατζόγλου*, ο βουλευτής Θεόδωρος Πάγκαλος, ο βουλευτής *Θανάσης Λεβέντης*, ο πρόεδρος της UNESCO Ελλάδος - Τμήμα Λαϊκής τέχνης *Άλκης Ράφτης*. Αποσπάσματα από το βιβλίο διαβάζει η Επιμελήτρια του Αρχαιολογικού Χώρου & Μουσείου Ελευσίνας Αρχαιολόγος *Πόπη Παπαγγελή*. Τον χειμώνα του ίδιου έτους συμμετέχει ως ομιλητής στο 20ό Παγκόσμιο Συνέδριο για την έρευνα του χορού στο Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας, στο οποίο παίρνουν μέρος περισσότεροι από 1000 σύνεδροι από 40 χώρες. Το Συνέδριο διοργανώνεται από το θέατρο «Δώρα Στράτου» και το ελληνικό τμήμα του Διεθνούς Οργανισμού Λαϊκής Τέχνης, σε συνεργασία με το Διεθνές Συμβούλιο Χορού της UNESCO, υπό την αιγίδα του υπουργείου Πολιτισμού, του υπουργείου Παιδείας, του υπουργείου Εξωτερικών, του Δήμου Αθηναίων, και της Εθνικής Επιτροπής της UNESCO. Στην ομιλία του παρουσιάζει μια πρωτότυπη μελέτη του για τους χορούς της Ελευσίνας. Εκδίδει τα επόμενα 4 βιβλία: **Ο Άγιος Βλάσιος. Επίγεια και επουράνια. Ο παπα-Χρήστος (Οραματιστής, ανθρωπιστής, καλός Σαμαρείτης). Αφανείς παρουσίες**.

2007: Στις 21 Μαρτίου ο Δήμος Μαγούλας εγκαινιάζει Πνευματικό Κέντρο με το όνομά του. Στις 22 Απριλίου ο Μορφωτικός Όμιλος Μάνδρας «Τα Κούντουρα» τιμά την πνευματική του προσφορά και παρουσιάζει το βιβλίο του για τον παπα-Χρήστο. Συνεχίζει με άρθρα του Λαογραφίας, που δημοσιεύονται σε τοπικές εφημερίδες. Εκδίδει το τελευταίο του βιβλίο: **Της θάλασσας και της στεριάς**.

2008: Στις 5 Ιανουαρίου η Εφημερίδα «Φωνή Θριασίου» δημοσιεύει το άρθρο του με τίτλο «Ευχαριστήριο της Τζούλης Κεσαρέλη». Τον ίδιο μήνα η εφημερίδα «Δια Ταύτα» δημοσιεύει το τελευταίο του άρθρο με τίτλο «Της Πρωτοχρονιάς» (Λαογραφική όψη). Είναι η χρονιά που έχει δώσει για διόρθωση κι ένα τετρασέλιδο άρθρο με τίτλο «Μνήμες Αθανάτων».

Στις **12 Φεβρουαρίου**, με 39 βιβλία, 4.737 έντυπες σελίδες και εκατοντάδες άρθρα σε τοπικές εφημερίδες, πηγαίνει να συναντήσει την αγαπημένη του *Κατίνα*. Τον Μάρτιο που ακολουθεί, η εφημερίδα «Δια Ταύτα» δημοσιεύει το άρθρο του «Μνήμες Αθανάτων».

• ΕΡΕΥΝΑ ΕΛΕΥΣΙΝΙΑΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
Οικογένεια Καλομενίδη

από τον Στέλιο Μουζάκη

Ο Αγροτικός Κόσμος Στο Βυζάντιο

Το κράτος του Βυζαντίου απλωμένο σε περιοχές όχι μόνον της Ευρώπης, ακόμη της Ασίας και της Αφρικής, αποτελούσε ένα γεωγραφικό – αγροτικό τοπίο του οποίου οι δασικοί του όγκοι, δεν ευνοούσαν ούτε υπερβολικές ξηρασίες ούτε καταστροφικές πλημμύρες με μια συχνότητα, η οποία θα μπορούσε να επιβάλλει μεγάλα, κατ' ανάγκη, υδραυλικά έργα, ρυθμιστικά των νερών. Εμφανίζεται σαν σύνολο μια γεωργία που θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε *"βροχιακή"*, κατά το χαρακτηρισμό της Ελένης Μπιμπίκου- Αντωνιάδου, και όχι αρδευτική. Η αυτοκρατορική πολιτική της πρωτοβυζαντινής περιόδου ασχολείται αποκλειστικά με έργα που έχουν σχέση με την άμυνα, τις πόλεις ή την Κωνσταντινούπολη. Ελάχιστα ενδιαφέρθηκε για το αγροτικό στοιχείο, στο εσωτερικό της χώρας. Ακόμα και η μέριμνα για την εύρεση, εκμετάλλευση, αλλά και διανομή των διαθεσίμων υδάτινων πόρων, πάνω στο ισχύον καθεστώς της γης[1], αναφορικά με τις καλλιέργειες[2] περιορίζεται. Επιβεβαιώνοντας έτσι ότι η πρόνοια και η μεγαλοσύνη της *ηγεμονίας* είναι και οι των υδάτων *αγωγαί*, στο μέτρο όμως που αυτά αναταράζουν τη ζωή μόνον των κατοίκων των πόλεων ή όταν εμφανίζουν στον αγροτικό χώρο καταχρηστικές παρεκκλίσεις στη διαχείρισή των. Άλλωστε τους πρώτους αιώνες της αυτοκρατορίας η γη ήταν συγκεντρωμένη στα χέρια μεγάλων γαιοκτημόνων.

Όμως, από τον 6ο αι., η ρωμαϊκή οικουμένη, έχασε τον οικουμενικό της χαρακτήρα ο οποίος οριοθετούνταν, κάποτε, από τα σύνορα της χριστιανοσύνης και παρέμεινε περιορισμένη στην Ανατολή. Ο Ιουλιανός Ασκαλωνίτης, μιλάει με σεβασμό για τα στοιχεία της φύσης. Μέσα από το έργο του, διαφαίνεται ως *"κυρίαρχη ιδεολογία"* όχι αυτή της υπερεκμετάλλευσης και της κατασπατάλησης των πόρων που η φύση διαθέτει, αλλά αυτή της μετρημένης αξιοποίησης και της αντιμετώπισής των ως δώρου του Δημιουργού προς τον Άνθρωπο και επισημαίνει την ανάγκη για χρηστή διαχείριση των φυσικών πόρων αλλά και την ιδιαίτερη σημασία του δάσους. Μέσα στο πλαίσιο αυτό οι αγρότες εμφανίζονται να δημιουργούν τις καλλιέργειές τους, να καταβάλλουν τις ανάλογες οικονομικές υποχρεώσεις τους, αλλά και να αναγείρουν κτίρια αναγκαία για την καλύτερη εκμετάλλευση της παραγωγής των, όπως μεταξύ των άλλων μύλους[3], λιοτρίβια ή αποθήκες.

Τον 7ο αιώνα εμφανίζεται στις βόρειες περιοχές της Ευρώπης όπου συναντώνται βαριά λασπώδη εδάφη, το σιδερένιο άροτρο με ρόδες που θεωρείται σε σύγκριση με το ξύλινο μια επανάσταση. Με την αλλαγή αυτή όμως ένα ζεύγος βόδια δεν επαρκούσε πια για να τραβήξει το βαθειά χωμένο υνί, έτσι χρησιμοποιήθηκαν τα άλογα. Αντίθετα στο Βυζάντιο δεν χρησιμοποιήθηκε ποτέ το βαρύ σιδερένιο άροτρο της Δύσης. Παρέμεινε σε χρήση το παλιό ξύλινο ησιόδειο άροτρο, ενώ για την καλλιέργεια της γης χρησιμοποιούσαν τα ίδια πρωτόγονα εργαλεία που ήταν σε χρήση και στην ύστερη αρχαιότητα, όπως αποδεικνύουν οι απεικονίσεις σε χειρόγραφα αλλά και τα κείμενα[4]. Ο Γεωργικός Νόμος που συντάσσεται, προστατεύει την προσωπική ιδιοκτησία των αγροτών, αναφέρεται στην κοινή ιδιοκτησία, στην κατάργηση της καταναγκαστικής εργασίας και στην καθιέρωση της ελευθερίας της μετακίνησης, ενώ θεσμοθετείται για πρώτη φορά και η ανέγερση νερόμυλου. Όμως με το πέρασμα των χρόνων, από τον 9ο, αλλά κυρίως από τον 10ο αιώνα, διαμέσου ενός συστήματος βαθμιαίας εξάπλωσης των φεουδαλικών μορφών εκμετάλλευσης, οι αγρότες κάτοικοι του χωριού, απόκτησαν δεσμούς εξάρτησης από λαϊκούς ή και εκκλησιαστικούς άρχοντες[5], ή ίσως διαμέσου αυτών, εκπλήρωσης των υποχρεώσεών τους προς το κράτος.

Κύρια πηγή εσόδων για το βυζαντινό κράτος είναι η αγροτική οικονομία. Το δημοσιονομικό σύστημα του βυζαντινού κράτους στηριζόταν στην αγροτική παραγωγή της οργανωμένης κοινωνίας του χωριού. Οι διάφοροι μικροϊδιοκτήτες, μισθωτές γαιών και δουλοπάροικοι ήταν δεμένοι με τη γη που καλλιεργούσαν. Γύρω από τα χωριά

υπήρχαν τα αμπέλια και τα περιβόλια αλλά και ζώνες καλλιέργειας για τα διάφορα προϊόντα. Σε μεγαλύτερη απόσταση εκτείνονταν τα χωράφια. Γενικά η αγροτική παραγωγή αναπτύχθηκε, επιφέροντας όμως σημαντικές αλλοιώσεις στο αστικό και περιαστικό τοπίο και από τον 8ο μέχρι τον 12ο αιώνα βρίσκεται σε μία κατάσταση εκπληκτικής ευημερίας. Η παραγωγή όχι μόνο επαρκούσε για τις ανάγκες της αυτοκρατορίας, αλλά εξάγονταν και τεράστιες ποσότητες αγροτικών προϊόντων τόσο προς την Δύση, όσο και προς την Ανατολή.

Το σιτάρι και γενικά τα δημητριακά, το λάδι, το κρασί, τα φρούτα, το αλάτι, κτηνοτροφικά και αλιευτικά προϊόντα, το μέλι, το βαμβάκι, το μετάξι αποτελούσαν κύριες πηγές εσόδων για τούς αγρότες. Τα οπωροφόρα δένδρα, οι ελιές, τα αμπέλια και οι μουριές αφθονούσαν στην Βυζαντινή επικράτεια. Η φορολόγησή της αγροτικής παραγωγής βασίζεται στο *κτηματολόγιο* όπου ενημερώνεται από τους αναγραφείς κάθε τριάντα χρόνια.

Οι Κομνηνοί αργότερα, 11ος -12ος αι. δυσκολεύτηκαν να αντιμετωπίσουν τούς γαιοκτήμονες και αντικατέστησαν το σύστημα των *στρατιωτικών γαιών*, με το ημι-φεουδαρχικό σύστημα των προνοιών. Συναντάται η συνεισφορά σε χρήμα των πιο ευπόρων καλλιεργητών, δηλαδή όσων διέθεταν ένα ή δυο ζευγάρια βόδια για την καλλιέργεια, οι γνωστοί ως *ζευγαράτοι* ή *βοϊδάτοι*. Από τον 12ο αι. όμως αυξάνουν υπέρμετρα οι φορολογίες αφού το κράτος αναθέτει την είσπραξή τους σε ενοικιαστές. Οι περισσότεροι χωρικοί μη έχοντας χρηματοπιστωτική δυνατότητα, αναγκάζονται να προσφεύγουν στους δανειστές και τοκογλύφους, με όλα τα γνωστά αποτελέσματα. Μάλιστα το έντονο αυτό φαινόμενο της τοκογλυφίας και της αισχροκέρδειας ξαπλώθηκε σύμφωνα με μαρτυρίες, ακόμα και στις τάξεις του κλήρου στους ιερείς και μοναχούς, οι οποίοι κάτεσχαν ακόμα και τα ζώα τους. Σταδιακά η εκκλησία μεταβάλλεται σε έναν από τους μεγαλύτερους ιδιοκτήτες γης.

Με αυτές τις συνθήκες δεν είναι λίγοι οι αγρότες που προτιμούν να εντάσσονται στους μεγαλοϊδιοκτήτες που φορολογικά απολάμβαναν το προνόμιο της *εξκουσείας*, δηλαδή ήσαν απαλλαγμένοι από πολλούς φόρους και αγγαρείες. Αρχίζει να εφαρμόζεται η *Επιβολή*, φορολογική πρακτική για μεγάλες αγροτικές ιδιοκτησίες. Παράλληλα το κτηματολόγιο αντικαθίσταται από το *Πρακτικό*, έγγραφη απόφαση παράδοσης από κρατικό υπάλληλο, όπου συγκεντρώνονται και περιγράφονται τα φορολογούμενα κτήματα και χωριά, δηλαδή τα συνολικά περιουσιακά στοιχεία, τα οποία παραδίδονται σε κάποιον εκμεταλλευτή. Ως φορολογική μονάδα θεωρείται η *στάσις* του παροίκου χωρικού, συνολικά οικογένεια, γη, οικόσιτα ζώα, κατά κανόνα μύλοι και άλλα περιουσιακά στοιχεία. Οι βυζαντινοί αγρότες συνεχίζουν να χρησιμοποιούσαν για την καλλιέργεια της γης τα ίδια απλά εργαλεία που ήταν σε χρήση και προηγούμενα. Αποκλειστικό ζώο για το άροτρο παρέμεινε το βόδι, ενώ για τις μεταφορές χρησιμοποιούνται και τα ρέοντα ύδατα. Το άλογο προοριζόταν κατά κύριο λόγο, για στρατιωτική χρήση και σπάνια για αγροτικές ή άλλες εργασίες. Παράλληλα άρχισαν να αξιοποιούνται και άλλες ενεργειακές πηγές, όπως εντατική εκμετάλλευση της υδραυλικής ενέργειας, εκτός από την ανθρώπινη και ζωική δύναμη. Η σταδιακή επέκταση της χρήσης των μύλων με τη δημιουργία πολυπληθών συγκροτημάτων, δεν περιορίζονταν μόνον στην άλεση δημητριακών.

Χαρακτηριστική είναι η εικόνα που μας παρέχει κατάστιχο του τέλους του 11ου αιώνα από τη Θήβα, όπου ως ιδιοκτήτες της γης, αλλά και πλήθους *μυλώνων*, εμφανίζονται διάφορες αριστοκρατικές οικογένειες. Η ανέγερση του μύλου μέσα σε ιδιόκτητους χώρους, υπήρξε ελεγχόμενη, ενώ πωλείτο ή

ανταλλάσσονταν πολλές φορές μαζί με τους εξαρτημένους[6]. Αντίθετα, σε ένα *Πρακτικό* που συντάχτηκε για το χώρο της Αττικής, λίγο πριν το 1204, μνημονεύονται μεγάλα υποστατικά *(προάστεια)* και εξαρτημένοι αγρότες *(πάροικοι)* για τους οποίους παραδίδεται η οικογενειακή και περιουσιακή τους κατάσταση. Αναφέρονται ως ζευγαράτοι, *βοϊδάτοι* ή *ακτήμονες*.

Η ζωή των αγροτών ήταν σκληρή και γεμάτη αβεβαιότητα για το μέλλον. Οι επιδρομές των ληστών, οι πόλεμοι, οι ξηρασίες, κατέστρεφαν τη σοδειά τους, με αποτέλεσμα να αδυνατούν να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούσαν. Την ίδια εποχή ο Κεκαυμένος δίνει οδηγίες στο γιό του, για την επικερδέστερη διαχείριση μιας γαιοκτησίας.

Στα τέλη του 11ου αιώνα εμφανίζονται, στη βορειοδυτική Ευρώπη μηχανήματα, τα οποία εκμεταλλεύτηκαν την *«αιολική»* ενέργεια, αυτήν που προσφέρει η σταθερή παρουσία των ανέμων, οι ανεμόμυλοι. Από τον 13ο και μετά αιώνα, άρχισε η πλατιά εξάπλωση της εκμετάλλευσης των ανεμόμυλων, όπως μαρτυρούν και τα σωζόμενα ερείπια, παρά το γεγονός ότι κόστιζαν κατασκευαστικά πολύ περισσότερο. Η ανάπτυξη και η εξέλιξη αυτών των μορφών αιολικής ενέργειας, παράλληλα με την αντίστοιχη του νερού, των νερόμυλων, επέφερε μια μαζική βελτίωση στην παραγωγικότητα και βέβαια αύξηση των εισοδημάτων των γαιοκτημόνων. Το γεγονός αυτό έχει χαρακτηριστεί ως *πρώτη βιομηχανική επανάσταση* ή άλλως η *επανάσταση των μύλων*. Οι ανεμόμυλοι στη βυζαντινή επικράτεια μέχρι τον 13ο αιώνα παρέμειναν, ουσιαστικά, ελάχιστα γνωστοί. Μάλιστα προβληματικός εξακολουθεί να είναι και ο τρόπος διάδοσης και εξάπλωσής τους στην Ελλάδα. Την ίδια περίοδο στα δάση της κεντρικής Ευρώπης εμφανίζεται και το νεροπρίονο το οποίο βοηθάει στην ανάπτυξη της υλοτομίας[7] και τη μεγαλύτερη αξιοποίηση των δασών.

Από τις αρχές του 14ου, εντοπίζεται μια σημαντική κλιματική αλλαγή σε ολόκληρο τον κόσμο, που έχει γίνει γνωστή ως *Μικρή Παγετώδης Εποχή* μάλιστα αριθμείται ως 5η και φθάνει μέχρι τον 16ο αιώνα. Εμφανίζει μείωση της ετήσιας μέσης θερμοκρασίας κατά ένα βαθμό περίπου και αύξηση των βροχοπτώσεων. Αυτή είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση των δασών, την απορύθμιση των αγροτικών εργασιών και την ελάττωση της σοδειάς. Συνεπακόλουθο αυτών υπήρξαν οι εκτεταμένοι λοιμοί και βεβαίως, επιδημίες, με χειρότερη αυτήν της πανώλης, το *μαύρο θάνατο*, προκαλώντας εκατομμύρια θανάτους.

Κατά την εποχή των Παλαιολόγων εξαπλώνεται και εξελίσσεται ο γνωστός από τον 12ο αι., θεσμός της προνοίας. Τα εισοδήματα των γαιοκτημόνων *προνοιαρίων* προέρχονταν από τους φόρους των αγροτών και ακόμη από τη φεουδαλική πρόσοδο, δηλαδή ένα μέρος του πλεονάσματος, με τη μορφή μεριδίου στην παραγωγή, περνούσε στα χέρια των αρχόντων. Οικογένειες χωρικών ή και ολόκληρα χωριά παραχωρούνταν στους γαιοκτήμονες, έτσι που τελικά ο ανεξάρτητος αγρότης κατέληγε να μεταβληθεί σε πάροικο, εξαρτημένο δηλαδή καλλιεργητή».

Οι μέθοδοι εκμετάλλευσης της γης δεν έχουν αλλάξει σημαντικά σε σχέση με τους προηγούμενους αιώνες, ενώ οι γνώσεις μας για τις βυζαντινές μηχανές παραμένουν ακόμα περιορισμένες. Βυζαντινά έγγραφα αναφέρουν μεταξύ των άλλων τη χρήση της *γαλεάγρας*, δηλαδή ενός είδους πιεστηρίου με ξύλινο κοχλία, χρήσιμου για τη συμπίεση του ελαιοκάρπου, των σταφυλιών και των κεριθρών. Το όργωμα των χωραφιών γίνεται ακόμα με βόδια, ενώ περίοδοι αγρανάπαυσης διαδέχονται τις περιόδους εντατικής καλλιέργειας. Γενικά η ζωή των ελεύθερων γεωργών εκτιμάται ότι ήταν καλύτερη από εκείνη της κατώτερης τάξης των αστικών κέντρων, γιατί είχαν εξασφαλισμένη την τροφή και τη στέγη τους και δε μαστίζονταν από τις επιδημικές και ενδημικές ασθένειες.

Τα βυζαντινά γεωργικά εργαλεία σιδερένια σε μια μεγάλη ποικιλία, ήταν απλά στην κατασκευή. Συνήθως ήταν χειροκίνητα ή κινούνταν με τη βοήθεια ζώων και ως εκ τούτου αργοκίνητα και με μικρή απόδοση. Ήταν όμως εξαιρετικά πρακτικά και εξυπηρετούσαν ακριβώς τις ανάγκες των γεωργών, σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής εποχής. Μάλιστα ορισμένα από αυτά τα συναντάμε να χρησιμοποιούνται έως και σήμερα σε πολλές περιοχές της Ελλάδας. Αντίθετα η χρήση μηχανών, παρέμεινε περιορισμένη.

Η διασκέδαση και η ψυχαγωγία περιορίζονταν στα τοπικά πανηγύρια και στις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές. Η προσήλωση των χωρικών στη θρησκεία δεν ήταν απόλυτη, αφού η αυστηρή ηθική και τα δογματικά ζητήματα μάλλον τους άφηναν αδιάφορους, όπως αποδεικνύουν οι απεικονίσεις της Δευτέρας Παρουσίας σε εκκλησίες, με τις τιμωρίες των αμαρτωλών που εμφανίζονται να φέρουν κρεμασμένο στο λαιμό τους, το όργανο της αμαρτίας τους όπως, αλέτρι, μυλόπετρα, βαρέλια κ.άλ. και τιμωρούμενοι με φίδια και διαβόλους. Ταυτόχρονα ταλαιπωρούνταν από προκαταλήψεις ενώ επεδείκνυαν σημαντικό ενδιαφέρον για τη μαγεία.

Θα ήθελα να κλείσω το σχηματικό αυτό διάγραμμα των σχέσεων των αγροτών με τη διοίκηση, τον ευρύτερο χώρο τους και το περιβάλλον στο Βυζάντιο, με τη διαπίστωση του Eb. Howard, *«..Η πόλις είναι το σύμβολον της κοινωνίας..Η ύπαιθρος είναι το σύμβολον της αγάπης και της φροντίδας του Θεού για τον άνθρωπο..αλλά η πληρότης της εις χαρά και σοφία δεν έγινε κτίσμα του ανθρώπου ..η ανθρώπινη κοινωνία και η ωραιότητα της φύσης πρέπει να απολαμβάνονται μαζί..[8]».*

● Στέλιος Μουζάκης
Ιστορικός ερευνητής πολιτισμών.
stelmouzakis@hotmail.gr

Οι εικόνες είναι από τα χειρόγραφα του Αγίου Όρους της Εκδοτικής 13ος-14ος αι. και μια από την Παναγία Κριτσά στην Κρήτη 14ος αι..

1. Ι.-Π. Ζέπος, *Jus Graecoromanum* 4(1931)
2. G. Rouillard, *La vie rurale dans l'Empire byzantin* (Παρίσι 1953)
3. Στέλ. Μουζάκης, *Υδροκίνητες προβιομηχανικές εγκαταστάσεις και διαμόρφωση φεουδαλικού δικαίου στη δυτική, βυζαντινή και οθωμανική οικονομία και κοινωνία. Βυζαντινοί - μεταβυζαντινοί μύλοι και ιστορία. Οικοδομικοί περιορισμοί και συναφείς διατάξεις νερόμυλων – ανεμόμυλων, c.6ος– c.19ος αιώνας* (Αθήνα 2008)
4. Αγγελική Λιβέρη, «Βυζαντινά γεωργικά εργαλεία και μηχανές», *ΔΧΑΕ* περ. Δ'/ΚΑ' (2000)
5. Aggeliki E. Laiou, *«The agrarian economy, thirteenth-Fifteenth centuries» στο The economic history of Byzantium: from the seventh through the Fifteenth Century, DOS* 39 (2002)
6. *«..μεθ' ής έχει πάσης γης των…των συνισταμένων υδρομυλώνων, των μυλοτοπίων του επί του ύδατος δικαίου, των παροίκων τε και προσκαθημένων..».*
7. Στέλ. Μουζάκης, «Τα νεροπρίονα της Πίνδου», στο *Το νερό πηγή ζωής, κίνησης, καθαρμού,* Πρακτικά (Αθήνα 1999)
8. Eb. Howard, *Garden Cities of Tomorrow* (Λονδίνο 1945)

από την Ελένη Α. Ηλία

...και οι «άλλοι» στην παρέα!

Εισαγωγή

Συνεχίζοντας το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που παρουσιάσαμε στο προηγούμενο τεύχος, περνάμε στο δεύτερο μέρος του, όπου διευρύνεται το πεδίο των κοινωνικών εμπειριών των μαθητών. Σε αυτό ξεπερνούν τα στενά όρια της σχολικής τάξης και έρχονται σε επαφή με λογοτεχνικά πρότυπα και κατ' επέκταση με διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα. Παράλληλα οξύνεται η κριτική σκέψη τους, καθώς ο δικός τους τρόπος ζωής παραβάλλεται με άλλους, διαφορετικούς. Στην περίπτωσή μας χρησιμοποιήθηκαν αφηγηματικοί ήρωες επίσης από το βιβλίο ***Μετά τον Μικρό Πρίγκιπα*** *(Ελένη Α. Ηλία, εκδ. Ηριδανός, 2012)* καθώς συνδέονται με το Κοριτσάκι του έργου, το οποίο συμπίπτει με το παιδικό πρόσωπο της δασκάλας. Πρόκειται για τα λογοτεχνικά πρόσωπα που εμφανίζονται ως οι κατοπινοί κάτοικοι του σπιτιού όπου έζησε το Κοριτσάκι, τα οποία πρόσωπα κατέστρεψαν σταδιακά τον κήπο του. Τα πρόσωπα αυτά συναντώνται στα εφτά κεφάλαια του δεύτερου μέρους του βιβλίου.

Οι επιπλέον στόχοι

Στους στόχους που ήδη έχουν τεθεί, προστίθενται:

ΙΑ) η διεύρυνση των κοινωνικοσυναισθηματικών εμπειριών των μαθητών.

ΙΒ) η κοινωνική και ψυχική ωρίμασή τους.

ΙΓ) η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης τους.

Και οι τρεις παραπάνω στόχοι συνδέονται με τη φύση της λογοτεχνίας, χάρη στην οποία υπερβαίνεται το περιορισμένο πλαίσιο της σχολικής τάξης και αναδύονται διαφορετικά ανθρώπινα πρότυπα.

Μεθόδευση

Η ίδια διαδικασία που ακολουθήθηκε για τους μαθητές και τη δασκάλα της τάξης, χρησιμοποιείται και για την παρουσίαση των λογοτεχνικών προσώπων.

(... και οι άλλοι στην παρέα): Τα ομαδικά παιδικά κείμενα για τους ήρωες του βιβλίου.

Φόβος: Στον κήπο υπήρχε ένα κανόνι, που έβγαζε μύγες κι άλλα έντομα. Η γιαγιά με την ηλεκτρική σκούπα τα μάζεψε όλα αλλά έμεινε ένα μόνο και την τσίμπησε. Εκείνη ούρλιαξε από τον πόνο. Κάθε πρωί έβαζε τη μάσκα της κι έβγαινε να ρίξει σπρέι στα λουλούδια. Τη μέρα που την τσίμπησε το έντομο, έριξε σπρέι σε όλο το σπίτι κι έφυγε, για να βρει σπίτι χωρίς κήπο. Το άλλο σπίτι που βρήκαν, είχε μια ταμπέλα που έγραφε: "Απαγορεύονται τα λουλούδια σ' αυτό το σπίτι". Κι έτσι το διάλεξαν. Πήγαιναν όμως ακόμη στο παλιό το σπίτι πού και πού και ψέκαζαν τον κήπο με σπρέι, για να μην φτάνουν τα έντομα μέχρι το καινούριο τους σπίτι. Όταν εκείνοι έφευγαν, το κοριτσάκι έριχνε άλλο σπρέι στα λουλούδια και τα έκανε καλά. Και τότε που ξαναγίνονταν τα λουλούδια όμορφα, το γιόρταζαν με το κοριτσάκι. Η γιαγιά με τον παππού μια μέρα μπήκαν σ' ένα πύραυλο, πάτησαν το κουμπί και βρέθηκαν στο διάστημα. Εκεί έβλεπαν μόνο αστέρια και πλανήτες, χωρίς έντομα και λουλούδια. Τους άρεσε πολύ κι έτσι θα γύριζαν για πάντα με αυτόν τον πύραυλο, αν δεν πήγαινε τόσο γρήγορα. Επειδή η ταχύτητα τους ζάλιζε, αναγκάστηκαν να κατέβουν με αερόστατο και να γυρίσουν στο σπίτι τους. Όταν έφτασαν όμως εκεί, είχαν μπει κάποια ζουζούνια κι είχαν κάνει φωλιά. Ο παππούς τα χτύπησε κι αυτά άρχισαν να τον κυνηγάνε. Εξόντωσε τρία αλλά έμειναν πολλά ακόμη. Έτσι έφυγαν από αυτό το σπίτι, για να ψάξουν για άλλο. Άρχισε βροχή κι όταν σταμάτησε, έπεσαν πάνω τους μέλισσες, που τους κυνηγούσαν. Τσίμπησαν πρώτα τη γιαγιά κι ο παππούς έπαιρνε τηλέφωνο να ζητήσει βοήθεια μέχρι που τον τσίμπησαν κι αυτόν. Τους πήγαν στο νοσοκομείο. Εκεί πήγε το κοριτσάκι να τους δει κι εκείνοι του ζήτησαν να χαλάσει τον κήπο, για να εξαφανιστούν τα έντομα. Το κοριτσάκι, επειδή τους λυπήθηκε, μάζεψε τα λουλούδια και πήγε και τα φύτεψε μακριά.

Οι Παντογνώστες: Οι παντογνώστες κοιμόντουσαν. Τότε έπεσε πάνω στο σπίτι τους ένα δέντρο, επειδή έτσι όπως έκοβαν τις τριανταφυλλιές, είχαν κάνει ζημιά στον κορμό του δέντρου. Όταν άκουσαν τον κρότο, νόμιζαν ότι ήταν μπουμπουνητά και κεραυνοί. Κοίταξαν έξω και μόλις κατάλαβαν τι συμβαίνει, βγήκαν στον κήπο για να προστατευτούν. Κάθισαν πάνω στην κούνια μέχρι να ξημερώσει. Όμως η κούνια έσπασε από το βάρος τους κι άρχισαν πάλι να τσακώνονται ποιος έφταιγε. Το πρωί βρήκαν καινούριο σπίτι, που είχε στον κήπο πολλές τριανταφυλλιές, παπαρούνες και μαργαρίτες. Κατάστρεψαν όμως και αυτόν τον κήπο όταν πήγαν να τον κλαδέψουν. Έτσι έριξαν όλα τα κλαδιά στο τζάκι και πήραν διακοσμητικά φυτά, ψεύτικα. Επειδή όμως το κοριτσάκι στεναχωριόταν που δεν υπήρχαν λουλούδια, πήραν να φυτέψουν καινούρια φυτά. Ο άντρας έφυγε ταξίδι μόνος του, για να προσέχει η γυναίκα του το κοριτσάκι, που είχε αρρωστήσει. Πριν φύγει, το κοριτσάκι του ζήτησε να της υποσχεθεί ότι δεν θα ξανακάνει ζημιά σε κανέναν κήπο. Όλο τον καιρό που ο άντρας έλειπε, στον κήπο μεγάλωνε ένα δέντρο με μήλα και πουλιά. Όταν ο άντρας γύρισε από το ταξίδι, έφαγε ένα μήλο, επειδή πεινούσε. Ύστερα μπήκε στο σπίτι και βρήκε τη γυναίκα του να δίνει φάρμακο στο κοριτσάκι. Είχε αρρωστήσει πάλι από το κρύο όταν βοηθούσε τη γυναίκα να κόψουν τα μήλα. Επειδή ήταν όλοι κουρασμένοι, αποκοιμήθηκαν. Είδαν όμως το ίδιο όνειρο, ότι είχαν γίνει αόρατοι και ενώ πατούσαν στη στεριά, νόμιζαν ότι κολυμπούσαν στη θάλασσα. Ξύπνησαν απότομα κι ένιωθαν πολύ αγαπημένοι. Πήγαν το κοριτσάκι πρώτα στο λούνα παρκ κι ύστερα στον παλιό του κήπο, για να του κάνουν έκπληξη. Τον είχαν ξαναφτιάξει πολύ όμορφο.

Ο Ασήμαντος: Το σπίτι άρεσε στον ασήμαντο, γιατί είχε πολλούς γείτονες. Αποφάσισε να μείνει εκεί, για να τους φοβίζει. Είχε και κήπο, για να παίζουν οι κόρες του. Το κοριτσάκι που έκανε κούνια, τον συνάντησε για πρώτη φορά, αλλά εκείνος αντί να το χαιρετήσει, το τρόμαξε. Είχε πάρει έναν ταύρο κι όποτε έβρισκε καιρό, τον πήγαινε στο δάσος, για να συναντάνε άλλα ζώα και ο ταύρος να τα πολεμάει. Μια μέρα στον κήπο ο ταύρος χτύπησε το κοριτσάκι. Ο ασήμαντος μάλωνε με τον κόσμο, γιατί του το ζητούσε η γυναίκα του. Κάποτε της είπε να ανέβουν μαζί σε ένα βουνό. Αν ανέβαινε πρώτος εκείνος, θα σταματούσε να μαλώνει με τον κόσμο.

από την Ελένη Α. Ηλία

Αν ανέβαινε πρώτη η γυναίκα του, θα συνέχιζε να τσακώνεται. Ο ασήμαντος νίκησε και σταμάτησε τους καυγάδες. Συμφώνησαν με τη γυναίκα του να μείνουν σε χωριστά σπίτια κι όποιος θέλει να μαλώνει, όποιος θέλει να μην μαλώνει.

Η Πολυάσχολη: Η κυρία πολυάσχολη που ήταν δασκάλα, είχε καλέσει στο σχολείο έναν κύριο, για να μιλήσει στα παιδιά για τα ζώα, που πρέπει να τα φροντίζουμε και να τα ταϊζουμε. Το πρωί ετοιμάστηκε να πάει στο σχολείο, για να υποδεχτεί τον κύριο. Έριξε κολόνια, έβαλε κραγιόν και ξεκίνησε. Όμως ξέχασε να πάρει την τσάντα της. Έτσι γύρισε πίσω, για να την πάρει. Όταν έφτασε στο σχολείο, τα παιδιά είχαν μπει στις τάξεις τους και η πόρτα ήταν κλειδωμένη. Έβγαλε τα κλειδιά της κι άρχισε να τα δοκιμάζει, για να ξεκλειδώσει. Αλλά είχε πάρα πολλά κλειδιά και δεν έβρισκε το σωστό. Η ώρα περνούσε και βαρέθηκε να συνεχίσει την προσπάθεια. Έτσι γύρισε στο σπίτι. Πότισε τα λουλούδια, φρόντισε το βάτραχο κι έκανε πολλές άλλες δουλειές. Όταν το κοριτσάκι γύρισε απ' το σχολείο, η γυναίκα τού είχε μαγειρέψει κοτόπουλο με πατάτες. Το Καλοκαίρι η κυρία πήγε διακοπές στη Χαβάη. Γύρισε μαζί με έναν άντρα που είχε γνωρίσει στο αεροπλάνο και όλες τις μέρες των διακοπών πήγαιναν παρέα βόλτες με καραβάκι.

Άνθρωποι με οθόνες: Τα δίδυμα πήραν τα βιντεοπαιχνίδια τους και βγήκαν στον κήπο. Επειδή κοιτούσαν τις οθόνες και δεν πρόσεχαν πού πατούσαν, το ένα αγόρι γλίστρησε και έπεσε. Βγήκε η κασέτα και η οθόνη σκοτείνιασε. Το αγόρι έψαχνε για την κασέτα. Τότε πέρασε η μαμά που πήγαινε στη δουλειά της. Επειδή κοιτούσε κι αυτή στην οθόνη της, δεν το είδε που ήταν σκυμμένο και σκόνταψε πάνω του. Όταν το κατάλαβε, του έγραψε στην οθόνη της «Συγγνώμη». Όσο το αγόρι έψαχνε την κασέτα, το βοηθούσε το κοριτσάκι. Το αγόρι την ερωτεύτηκε και δεν έπαιζε πια παιχνίδια στην οθόνη. Μάζευε λουλούδια και τα χάριζε στο κοριτσάκι. Τα δύο παιδιά πήγαν κάποια μέρα να δουν μια παράσταση. Ύστερα έπαιζαν κρεμάλα στο χαρτί. Σε μερικές μέρες έγινε σεισμός κι έπεσαν όλες οι οθόνες κι έσπασαν. Μέχρι να επισκευαστούν η οικογένεια πήγαιναν στη θάλασσα για μπάνιο. Φώναξαν και μια ορχήστρα στην παραλία, που έπαιζε μουσική και τραγουδούσαν οι ίδιοι. Τις οθόνες δεν τις ξαναπήραν ποτέ. Μόλις βγήκαν τα καινούρια κινητά, χρησιμοποιούσαν μόνο αυτά. Μετά από καιρό η μαμά των διδύμων γέννησε ένα μωράκι. Το φρόντιζαν συνέχεια και δεν έπαιζαν πια για πολλή ώρα ηλεκτρονικά παιχνίδια.

Καταναλωτές: Τα δυο κοριτσάκια παίζουν στον κήπο διαφημίσεις. Εκείνο που είχε την ιδέα για το παιχνίδι, την ίδια μέρα ζήτησε από τους γονείς του μια τηλεόραση, έναν ανεμόμυλο και δύο κούκλες. Τα άφησε όμως έξω, επειδή δεν χωρούσαν πουθενά στο σπίτι. Την άλλη μέρα μόλις ξεκίνησε να τα παίζει, άρχισαν οι διαφημίσεις και τα παράτησε. Αγόρασε καινούρια παιχνίδια, που όταν πήγε να ανοίξει τα κουτιά τους, τα παράτησε γιατί πάλι άρχισαν οι διαφημίσεις. Όποτε το κοριτσάκι από τον κήπο ζητούσε να παίξουν με τα παιχνίδια, το άλλο κοριτσάκι δεν μπορούσε, αφού έβλεπε διαφημίσεις. Έτσι το κοριτσάκι από τον κήπο ανέβαινε στην κούνια κι έπαιζε μόνο του. Μια φορά που κουνιόταν πολύ δυνατά, έπεσε από την κούνια και χτύπησε. Τότε το άλλο κοριτσάκι βγήκε έξω και την προσκάλεσε να δουν μαζί διαφημίσεις. Κάποιο πρωί είδαν ένα ροζ λουλούδι ανάμεσα στα πράγματα που βρίσκονταν στον κήπο. Επειδή και τα δύο κοριτσάκια αγαπούσαν πολύ το ροζ, άρχισαν να αδειάζουν τον κήπο από τα πράγματα, για να βρει το λουλούδι χώρο να μεγαλώσει και να γεμίσει ροζ ανθάκια. Πρώτα σκούπιζαν τα πακέτα από τη σκόνη, για να μπορούν να τα κουβαλούν στα σκουπίδια, δυο βήματα από τον κήπο. Από τότε που καθαρίστηκε ο κήπος, τα κοριτσάκια παίζουν μαζί μπάλα ή κάνουν βόλτες με τα ποδήλατα. Αλλά όταν ο καιρός είναι βροχερός και σκοτεινός, μπαίνουν στο σπίτι και παίζουν διαφημίσεις.

Διάσημος: Όταν ο Διάσημος ήρθε στο σπίτι, κάθε πρωί έβγαζε το σκυλάκι του βόλτα. Καθώς περνούσε από τον κήπο, έπαιρνε το κοριτσάκι και πήγαιναν να του αγοράσει γάλα. Ήταν τραγουδιστής κι έβγαζε πάρα πολλά χρήματα, όμως αυτό που του άρεσε περισσότερο ήταν να πετάει χαρταετό και να κολυμπάει. Πήγαινε να κολυμπήσει σε μια παραλία όπου έπεφτε ένας καταρράχτης από το βουνό. Ύστερα όμως δεν πήγαινε πια στην παραλία, επειδή οι άνθρωποι του ζητούσαν αυτόγραφα και τον ενοχλούσαν. Έτσι έφτιαξε μια πισίνα στο σπίτι του για να κολυμπάει και τη γέμιζε με το νερό του καταρράχτη. Μια μέρα ήταν στην πισίνα παρέα με μια κοπέλα. Έβαλαν μουσική και χόρευαν. Άρεσαν ο ένας στον άλλο και παντρεύτηκαν. Ο διάσημος έφτιαξε στο σπίτι ένα ακόμη δωμάτιο μόνο για τη γυναίκα του, με καθρέφτη και μικρόφωνο. Όποτε έβγαιναν μαζί έξω, τους τραβούσαν φωτογραφίες κάτω από τους προβολείς και ο διάσημος μοίραζε αυτόγραφα. Όταν έκαναν παιδάκι, το πήγαιναν στα πάρτι των φίλων του. Τα παιδιά μόλις έβλεπαν τον διάσημο, τον τραβούσαν πολλές-πολλές φωτογραφίες.

Συμπεράσματα

Από την παράθεση των ομαδικών κειμένων και των σχετικών εικόνων που ζωγράφισαν τα νήπια, προκύπτει η επίτευξη του συνόλου των στόχων του προγράμματος. Ας επισημάνουμε τέλος τον ενθουσιασμό και την απόλαυση των νηπίων από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, που εκδηλωνόταν καθημερινά και καθολικά.

Κούντουρα, 190 χρόνια πριν...
Μια ψηφίδα ιστορίας της εποχής

190 χρόνια πριν, στα τέλη Αυγούστου - αρχές Σεπτεμβρίου 1824, και ενώ ο Πόλεμος για την Ανεξαρτησία της Ελλάδας μαινόταν ακόμα, άρχισε να εκδίδεται στην Αθήνα, με συντάκτη τον Γεώργιο Ψύλλα, η **"Εφημερίς Αθηνών"**, εκτυπούμενη σε πιεστήριο που είχε προσφέρει στην πόλη ο Άγγλος Συνταγματάρχης L. Stanhope, ο οποίος είχε φθάσει στην Ελλάδα (και δη κατ' αρχάς στο Μεσολόγγι) τον Δεκέμβριο του 1823, σταλμένος από την Φιλελληνική Εταιρεία του Λονδίνου, με σκοπό αφενός μεν να οργανώσει ταχυδρομείο και υγειονομική υπηρεσία, αφετέρου δε, και κυρίως, να βοηθήσει στην έκδοση ανεξάρτητων πολιτικών εφημερίδων.

Κατ' ακρίβεια το πρώτο φύλλο της εφημερίδας τυπώθηκε, στις 30.8.1824, στη Σαλαμίνα, όπου οι έφοροι των Αθηνών είχαν στείλει, προσωρινά, το πιεστήριο, από τον φόβο επιδρομής των Τούρκων του Ευρίπου. Αμέσως μετά, πάντως, το τυπογραφείο εγκαθίσταται κανονικά στην Αθήνα, όπου εκδόθηκε το δεύτερο τεύχος, στις 6.9.1824, και συνολικώς 140 φύλλα μέχρι τις 15 Απριλίου 1826, οπότε διακόπτεται απότομα η έκδοση.

Η εφημερίδα αποτελεί σημαντική πηγή πληροφοριών της εποχής. Μια τέτοια ενδιαφέρουσα ιστορική πληροφορία, σε σχέση με την περιοχή μας, αντλούμε από τα φύλλα 60 και 61, της 1ης και της 5ης Μαΐου 1825, αντιστοίχως, την οποία και παραθέτουμε στη συνέχεια για τους φιλίστορες αναγνώστες μας.

Την Παρασκευή 1 Μαΐου 1825, λοιπόν, στις σελίδες 2 και 3 της τετρασέλιδης, ως συνήθως, εφημερίδας, διαβάζουμε την ακόλουθη επιστολή:

«Προς τον συντάκτην της Εφημερίδος Αθηνών

...Κύριε.

Σας ευαγγελίζω, την οποίαν η Φιλόμουσος και πατριωτική σας ψυχή επιθυμεί να ιδή και ν' ακούση εις το Πανελλήνιον, φιλόμουσον προθυμίαν συστάσεως σχολείων. Αυτή ενεφύλευσε και εις τα ψυχάς των κατοίκων της Επαρχίας ταύτης, αφ' ού εδιδάχθησαν και έμαθαν τα καλά, όσα φέρει εις την κοινωνίαν η σπουδή και η μάθησις, και διά προτροπής άλλων, όσοι οπωσούν τα εγνώριζαν. Με φιλοτιμίαν λοιπόν μεγάλην συνήλθον εις επαρχιακήν επί τούτω συνέλευσιν, και αποφάσισαν με στερεάν κοινήν θέλησιν να συστηθή εις Μέγαρα επαρχιακόν σχολείον της Αλληλοδιδακτικής μεθόδου, διά το οποίον έγινε έως σήμερον συνεισφορά από τα Κοινά των χωρίων, από τα εν τη Επαρχία Μοναστήρια και ατομικών γρόσια 3330, ως η εσώκλειστος καταγραφή, της οποίας το ίσον σας στέλνεται διά να το καταχωρήσετε εις την Εφημερίδα σας.

Έχω χρηστάς ελπίδας να εφοδιασθή περισσότερον αυτό το σχολείον με συνεισφοράς και άλλων πολλών φιλομαθών ευρισκομένων εις τα κατά μέρος χωρία, και με δίσκους εκκλησιών, και με άλλους πολλούς τρόπους, και εντός ολίγον να συστηθή και ελληνικόν σχολείον.

Επίτροποι του ειρημένου σχολείου εδιορίσθησαν: ο στρατ. Δ. Ευμορφόπουλος, Νικόλαος Νάκης, Ιωάννης χ.Μελέτη, Ιωά. Μπουτσάκης, Αναγνώστης Στέφας εκ Κουντούρων. Ο σακελάριος και πρωτόπαππας εκ Μεγάρων, Γεώρ. Λογοθέτης και Αναγν. Τζιγκάρης εκ Περαχώρας, κυρ Αναγνώστης εκ Βίλιας, και κυρ. Δημήτριος χ. Αναγνώστου εκ Μπίσιας. Ταμείας δε ο φιλογενέστατος κυρ. Γιάν.χ.Μελέτη.

Μέγαρα 25 Απριλ. 1825

Ο Έπαρχος

Νικόλαος Νάκης»

Στο ακριβώς επόμενο φύλλο της εφημερίδας, αυτό της Τρίτης 5 Μαΐου 1825, παρατίθεται μια κατάσταση *"των συνδρομητών της εν Μεγάροις Επαρχιακής Σχολής της Αλληλοδιδακτικής Μεθόδου"*, όπου οι συνδρομές συμποσούνται στα 3340 γρόσια (αντί των 3330 αρχικώς αναφερομένων), ενώ παρατίθεται και μια κατάσταση οκτώ επιπλέον Κουντουριωτών που έχουν συνδράμει - προφανώς κατά το ενδιάμεσο χρονικό διάστημα – την προσπάθεια με το επιπλέον ποσό των 575 γροσιών. Καθώς η κατάσταση είναι ιδιαιτέρως ενδιαφέρουσα, την παραθέτουμε αυτούσια.

Καταγραφή των συνδρομητών της εν Μεγάροις Επαρχιακής Σχολής της Αλληλοδιδακτικής Μεθόδου.

Τα Μέγαρα	*γρ.*	*200*
Τα Κούντουρα		*200*
Η Περαχώρα		*170*
Η Βήλια		*50*
Η Μπήσα		*50*

		670

Τα της Επαρχίας Μοναστήρια

Η Φανερωμένη	*500*
Ο Άγιος Μελέτιος	*300*

	1470

η όπισθεν Σούμα	*1470*
Το Κυπαρίσσι	*75*
Το Μιρίννι	*25*
Ο Άγιος Ιωάννης	*20*
Το Πράχθι	*50*
Τα καλά νησία	*100*

	1740

Ονόματα των Φιλομούσων Συνδρομητών

Γιάννης Χ.Μελέτη	*250*
Νικόλαος Νάκης	*100*
Ιωάννης Στρίγκας	*25*
Θανάσης Τέτε Οικονόμου	*100*
Δημήτριος Χ. Αναγνώστη	*100*
Γιάννης Σέγκας	*50*
Σακελλάριος	*50*
Παπά Ελευθέριος	*50*
Κώστας Παπά Δημητρίου	*25*
Αναγνώς.Θανάση Ρουμελ.	*25*
Παπά Σταμάτης Πρωτόπαπας	*100*
Σακελλάριος	*50*
Σπύρος Μπερτελής	*150*
Δημήτριος Σταυράκης	*100*
Αναγνώστης Στέφας	*150*
Ιωάννης Χ.Σ. Σακελλαρίου	*50*
Αντώνιος Μαρκέλλος	*25*
Ο Στρατ. Δ. Ευμορφόπουλος	*200*

	3340

Οι Κουντουριώταις

Παπά Τέτες	*100*
Γιάννης Μιχάλη	*100*
Στάμος Νικολάου	*100*
Αναγνώστης Πανταζής	*75*
Γιάννης Χ. Οικονόμου	*25*
Παπά Γεώργιος	*25*
Χ. Μήτρος	*100*
Πουπούσης	*50*

	575

Κύριε, ἐμεῖς δὲ πολὺ ἐνοιαζόμεθα Δι-
ώνυσον καὶ ἐνδιαφερθήκαμεν πρὸς αὐτὸν
διὰ νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὰ καλὰ πράγματα τῆς
Πατρίδος ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ· καὶ εἰς
ὅσα ἐγκρίνει εὔλογον, νὰ γίνουσι καὶ νὰ
ἐκτελοῦνται διὰ τὴν στερέωσιν τῆς Πατρί-
δος, καὶ σὲ παρακαλῶ, μεῖνε ἥσυχος· δὲν
χρειάζονται λοιπὸν συμβουλαὶ πρὸς τὴν
Διοίκησίν μας, μὲ τὸ νὰ εἶναι ἱκανὴ μόνη
της· καὶ ἡ ἐξοχότης σου κάμνε ἐκεῖνο τὸ
χρέος, ὅπου σοῦ ἀνήκει, καὶ ἡ Διοίκησις
μας χρείας τυχοῦσης, λάβῃ χρείαν, κη-
ρύττει προτήτερα πρὸς τὸ Πανελλήνιον διὰ
τὴν ἔλλειψιν τῶν χρημάτων καὶ τὴν χρείαν
τῆς Πατρίδος, καὶ τότε ὅλοι ἔχουν χρέος οἱ
Ἕλληνες νὰ δώσουν ἀπὸ τρία γρόσια μόνον
καὶ ἑκατὸν οἱ πτωχοί, οἱ δὲ πλούσιοι χιλι-
άδες, ὡς καὶ ἄλλοτε ἔδοσαν καὶ ἐβοήθησαν
τὴν Πατρίδα (α). Καὶ οἱ κυβερνήτες, ὅπου
ἔχομεν, εἰς τὸν τὴν ἐστέρησιν τοῦ Ταμείου
μας, τὸ παρβάλλουν οἱ ἄθλιοι, καὶ μεῖνε ἥ-
συχος· ὅπως Τζόκαγης, ὅπου ἔχει τὰ πρά-
βατά του, ἔχει καὶ τὴν ἔγνοια τους· ἐμὲ τὸν
λύκον, ἂς μὴ τὸν μέλλῃ.

ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Ἀπριλ.
1825.

Ο Πατριώτης
Αναστάσιος Λουδωρίκης

Καταγραφὴ τῶν συνδρομητῶν τῆς
ἐν Μεγάροις Επαρχιακῆς
Σχολῆς τῆς Αλληλοδιδακτικῆς
Μοδέλου.

Τὰ Μέγαρα.	γρ.	200.
Τὰ Κούντουρα.		200.
Η Περαχώρα.		170.
Η Βήλια.		50.
Η Μεσήσα.		50.
		670.

Τὰ τῆς Επαρχίας Μοναστήρια.

Η Φανερωμένη.	500.
Ο Αγιος Μελίτιος.	300.
	1470

ἡ Ἁγία Σοφία.	1000.
Τὸ Κυπαρίσσι.	75.
Τὸ Μιρίστι.	25.
Ο Αγιος Ιωάννης.	20.
Τὸ Πραχῆ.	50.
Τὰ καλὰ νησία.	100.
	1740.

Ονόματα τῶν Φιλο-
μούσων Συνδρομητῶν.

Γιάννης Χ. Μελέτη.	250.
Νικόλαος Νάκης.	100.
Ιωάννης Στρίγκας.	25.
Θανάσης Τέτε Οἰκονόμου.	150.
Δημήτριος Χ. Αναγνώστη.	100.
Γιάννης Σίγκας.	50.
Σακελλάριος.	50.
Παπᾶ Ελευθέριος.	50.
Κώστας Παπᾶ Δημητρίου.	25.
Αναγνώστ Θανάση Γουμελ.	25.
Παπᾶ Σταμάτης Πρωτόπαπας.	100.
Σακελλάριος.	50.
Σπύρος Μπεργελῆς.	150.
Δημήτριος Σταυράκης.	100.
Αναγνώστης Στέφας.	150.
Ιωάννης Χ. Σ. Σακελλαρίου.	50.
Αντώνιος Μαρκέλλος.	25.
Ο Στρατ. Δ. Εὐμορφόπουλος.	200.
	3140.

Οἱ Κουντουριώται.

Παπᾶ Τέτες.	100.
Γιάννης Μιχάλη.	100.
Σταμ. Νικολάου.	100.
Αναγνώστης Πανταζῆς.	75.
Γιάννης Χ. Οἰκονόμου.	25.
Παπᾶ Γεώργιος.	25.
Χ. Μήτρος.	100.
Ποικιλόπης.	50.
	675.

● Σ.Γ.Λ.